

Les illes de Minûrqa i Yâbisa segons el *Kitâb al-rawd al-mi'tar fî khabar al-aktâr* d'Ibn 'Abd al-Mun'im al-Himyârî*

CATALINA VANRELL BERGA

El treball¹ que ens ocupa consisteix en la traducció dels fragments referits a les illes de Menorca i Eivissa² que apareixen el *Kitâb al-Rawd al-Mi'tar fî Jabar al-Aqtâr*³ de Ibn 'Abd al-Mun'im al-Himyârî (s. XIV), un dels més importants diccionaris geogràfics escrits en llengua àrab.

Com ja es va indicar en els estudis esmentats, Abû 'Abd Allâh Muhammad b. Abî 'Abd Allâh Muhammad b. Abî Muhammad 'Abd Allâh ibn 'Abd al-Mun'im b. 'Abd al-Nûr al-Himyârî, l'autor d'aquesta magnífica obra, és un personatge gairebé desconegut del qual tan sols sabem que procedia del Magrib i que va ser juriscònsult [*faqîh*], cad;i i assessor o notari [*âdil*]. Lévi-Provençal és el responsable del seu descobriment i de la seva publicació amb el nom de *La péninsule Ibérique au Moyen-Age d'après le Kitâb ar-Rawd al-mi'tar fî habar al-aktâr d'Ibn 'Abd al-Mun'im al-Himyârî* el 1938.

No es desconeixia completament aquesta obra abans de la publicació de 1938. Ja el 1657 Hâjjî Khalîfa esmenta en el seu *Kashf al-zunûn* un text que apareix amb el títol d'*al-Rawd al-mi'tar fî Akhbâr al-Aktâr* com a producció d'Abd Allah Muhammad b. Muhammad b. Muhammad al-Himyârî que va morir l'any 900/1494, suggerint Lévi-Provençal que podria tractar-se del mateix treball que ell havia descobert. Tot i això, les dades que aporta Hâjjî Khalîfa sobre el text i l'autor que ens ocupen no són únicament aquestes. Sorprenentment, introdueix una segona obra amb aquest mateix títol d'*al-Rawd al-mi'tar fî Akhbâr al-Aktâr*. Hâjjî Khalîfa només ens informa del nom de l'autor d'aquesta segon text: *al-shaykh al-'umda* Abû 'Abd Allah Muhammad b. Muhammad b. 'Abd Allah b. 'Abd al-Mun'im. Davant aquest fet, Lévi-Provençal apunta que hi degué haver dues redaccions del *Kitâb al-Rawd al-Mi'tar* escrites en dos moments diferents per dos membres de la família d'Ibn 'Abd al-Mun'im al-Himyârî: una primera, desapareguda, escrita a final del segle XIII i una segona redacció de l'any 1461. La primera redacció quedaria confirmada perquè la majoria d'esdeveniments històrics esmentats no van més enllà de finals del segle XIII i la manca dels tractats dels segles XIV i XV entre les fonts escrites utilitzades per al-Himyârî corroboraria aquesta hipòtesi. La segona redacció, de 1461, apareix confirmada en un dels manuscrits amb els que treballà Lévi-Provençal, on s'indica amb exactitud el

* La traducció dels passatges referits a aquestes illes, juntament amb les notícies referides a Mallorca han estat traduïdes al castellà per Catalina VANRELL BERGA: "Unas noticias de Ibn 'Abd al-Mun'im al-Himyârî referidas a las Islas Orientales de al-Andalus", *Qurtuba*, 1999, 197-202.

¹ La traducció i comentari dels passatges indicats ha estat possible gràcies a la col·laboració de la Dra. M. Magdalena Riera Frau, el Dr. Guillermo Rosselló i la Dra. M. Jesús Viguera.

² Les notícies sobre l'illa de Mallorca van ser objecte d'un estudi anterior, Catalina VANRELL BERGA: "Unes notícies referides a Mallorca d'Ibn 'Abd al-Mun'im al-Himyârî", *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana. Revista d'Estudis històrics*, 1999, 347-352.

³ Per a aquesta traducció seguim l'edició d'E. LÉVI-PROVENÇAL: *La Péninsule Ibérique au Moyen-Age d'après le Kitâb ar-Rawd al-mi'tar fî habar al-Aktâr d'Ibn 'Abd al-Mun'im al-Himyârî*, Leiden, 1938, 185 -Minûrqa- i 198 -Yâbisa-; recollint les variants que trobam en l'edició d'I. 'Abbâs, Beirut, 1975, 549 -Minurqa- i 616 -Yâbisa-

moment -"el matí del divendres 17 de *safar al-jayr* de l'any 866/1461"-, i el lloc -"la poblada costa de Yudda"-, de la finalització d'*al-Rawd al-Mi'târ*.

Ihsân 'Abbâs, en la introducció de la seva edició al text d'Ibn 'Abd al-Mun'im al-Himyarî analitza detalladament la controvèrsia que sorgeix a partir d'aquestes dues dates. Amb una àmplia exposició de les notícies que revelen els diversos estudis realitzats, rebutja que l'obra sigui del segle XV i considera que fou escrita en el sigle XIV ja que un autor com al-Qalqashandî (1355-1418) basa part de la seva producció en *al-Rawd al-Mi'târ*. I. 'Abbâs, en exposar la informació aportada per Hâyyî Khalîfa, es demana per què no anota cap comentari quan introdueix dos redactors distints per a una única obra. Així mateix, I. 'Abbâs considera que l'any 900/1494 és la data d'una còpia d'*al-Rawd al-Mi'târ*, i no l'any de la mort d'Ibn 'Abd al-Mun'im al-Himyarî, segons indica Hâyyî Khalîfa.

Per últim, al llarg de la introducció, I. 'Abbâs recull les conclusions a las quals han arribat estudiosos i investigadors com Lévi-Provençal, Rizzitano, Gaudefroy Demombynes, entre d'altres, i aporta la informació que s'extreu d'obres d'autors àrabs com Ibn al-Khatîb per tal que coneguem en profunditat el *Kitâb al-Rawd al-Mi'târ fî Jabar al-Aqtâr* de Ibn 'Abd al-Mun'im al-Himyarî.

Presentam a continuació la traducció dels passatges referits a les illes de Menorca i Eivissa que apareixen en el *Kitâb al-Rawd al-Mi'târ fî Jabar al-Aqtâr* de Ibn 'Abd al-Mun'im al-Himyarî (s. XIV):

MINÛRQA⁴

És una illa que està enfront de Barcelona [Barshalûna], entre ambdues hi ha una *mayrà*⁵ i, entre Menorca [Minûrqa] i Sardenya [Sardâniya] n'hi ha quatre. Menorca és una de les dues illes de Mallorca [Mayûrqa] que són aquesta i Eivissa [Yâbisa].⁶ Continua en mans musulmanes baix la treva i acord del tirà [tâgiya] de Barcelona,⁷ després d'allò que ocorregué a Mallorca,⁸ Ibn Yahyâ⁹ -Déu l'Altíssim tengui pietat d'ell-, *sâhib* de Mallorca que, després de la caiguda de Mallorca, patí els turments del barceloní fins a la seva mort, tenia com a agent [*âmil*] establert a l'illa a Sa'id b. Hakam.¹⁰ La va controlar i governar de la millor forma i va obtenir una treva dels enemics. El seu període va seguir així i amb el procedir

4 Apareix com a Minurqa en la edició de I. 'Abbâs.

5 Unitat de distància marítima. Abd al-Mun'im al-Himyarî: *La péninsule Ibérique au Moyen-Age d'après le Kitâb ar-Rawd al-mi'tar fî habar al-aktâr d'Ibn 'Abd al-Mun'im al-Himyarî*, glossari, s.v.

6 Aquesta fórmula de Mallorca com a mare de Menorca i Eivissa i d'aquestes com a filles d'aquella ha estat estudiada per Miquel BARCELÓ: "Una breu notícia d'al-Himyarî sobre l'administració fiscal de les Illes Orientals (al-Jazâ'ir al-Sharqiya). *Sobre Mayûrqa*, Quaderns de ca la Gran Cristiana, 12, 1984, 97-98.

7 Es refereix al Tractat de Capdepera de 1231 entre el Rei Jaume I i Abû 'Abd Allâh ibn Muhammad de Menorca. Miquel BARCELÓ: "Sobre la funció social i política dels fuqahâ'", *BSAL*, Palma, 1981, 234-249.

8 Es refereix a la conquesta de Mallorca pel Rei Jaume I que va tenir lloc entre els anys 1229-1231.

9 Es refereix a Abû Yahyâ Muhammad ibn 'Alî ibn Abî 'Imrân al-Tinmalâlî, últim valí de Mallorca. L'autor l'esmenta com a Ibn Yahyâ i no amb el seu nom correcte Abû Yahyâ.

10 Es tracta d'Abû-Utmân Sa'id b. Hakam b. 'Umar b. Ahmad b. Hakam b. 'Abd al-'Azîz b. Hakam al-Qurasî.

Emilio MOLINA: "El gobierno independiente de Menorca y sus relaciones con Al-Andalus e Ifríqiya. El *Kitâb lubab al-albâb*", una nueva fuente para la historia del Occidente musulmán", *Revista de Menorca*, Maó, 1982, 5-88.

M. Magdalena RIERA FRAU: *Prosopografía dels 'ulamâ' i els fuqahâ' de les Illes Orientals d'al-Andalus*, Quaderns de ca la Gran Cristiana, 6, Palma, 1985, 42.

M. Jesús RUBIERA: "La corte literaria de Sa'id de Menorca", *Revista de Menorca*, Maó, 1984, 105-138.

més correcte fins a la seva mort.¹¹ L'enemic es va dirigir cap a ella [Menorca] i, tot aprofitant l'ocasió, la va dominar.¹²

YÂBISA

Illa que es troba a continuació de Mallorca. Aquesta illa i Menorca -amb la lletra *nûn*¹³-són anomenades les dues filles de Mallorca¹⁴. És una illa bella on les vinyes i el raïm són abundosos i on hi ha una ciutat maca i petita que n'és la seu [*hadra*].¹⁵ La ciutat de Dènia [Dâniya] és la més propera des del continent i es troba a una *mayrà* i la *mayrà* és de cent milles. A l'Est de Eivissa es troba l'illa de Mallorca entre les quals hi ha una *mayrà*.

A l'illa de Yâbisa hi ha deu ports. En ella hi ha cursos d'aigua, nombroses alqueries i construccions que se segueixen les unes a les altres.¹⁶ En la seva terra creixen pins d'excel.lent fusta per a la construcció i aparell d'embarcacions. A l'illa hi ha una salina que mai acaba la sal. Pel Sud li són contígües dues illes.¹⁷ Entre aquestes dues i Eivissa hi ha pasos que són anomenats Les Portes [*al-Abwâb*]."

¹¹ Abû'Utmân Sa'îd b. Hakam va néixer a Tabira segons uns autors o a Xàtiva, segons uns altres, el 1204. És més probable la primera hipòtesi perquè sembla que ell mateix situa el seu origen a l'Occident d'al-Andalus. Va ser *ra'îs* de Menorca des de 1234 fins a la seva mort a aquesta illa, l'any 1281. El domini islàmic de Menorca acabà pocs anys més tard.

¹² La conquesta de Menorca va tenir lloc entre els anys 1286 i 1287 per Alfons III d'Aragó.

¹³ Aquesta apreciació es fa perquè la grafia dels noms de Mallorca [Mayûrqa] y Menorca [Minûrqa] és molt semblant en àrab.

¹⁴ Cfr. nota 7.

¹⁵ M. Magdalena RIERA FRAU: "La ciudad islámica en las Islas Baleares", *Genèse de la ville islamique en al-Andalus et au Maghreb occidental*, Casa de Velázquez-Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Madrid, 1998, 207-217.

¹⁶ Miquel BARCELÓ: (coordinador): *El curs de les aigües. Treballs sobre els pagesos de Yâbisa (290-633 H./902-1235 dC)*, Quaderns d'Arqueologia Pitiüsa, Consell Insular d'Eivissa i Formentera-Conselleria de Cultura, Eivissa, 1997.

¹⁷ Es tracta de les illes de l'Espalmador i de Formentera que, juntament amb l'illa d'Eivissa, són les principals de l'arxipèlag de les Pitiüses.

RESUM

Traducció dels passatges referits Menorca i Eivissa, de les Illes Orientals d'al-Andalus, les Balears Islàmiques, que apareixen en el *Kitâb al-Rawd al-Mi'târ fî Khabar al-Aktâr* d'Ibn 'Abd al-Mun'im al-Himyarî (s. XIV).

ABSTRACT

A translation of the fragments referring to Menorca and Eivissa, of the Islamic Balears, the Oriental Islands of Al-Andalus, which appear in *Kitâb al-Rawd al-Mi'târ fî Khabar al-Aktâr* by Ibn 'Abd al-Mun'im al-Himyarî (s. XIV).